

el Puig de Bonany, el de Ses Algorfes, Puig Colom etc., el Serral Gros). De la rodalia de Sineu parla JnRosselló: «els redols de cases --- s'escampaven pels vessants d'uns *turonets* planers» (*En Rupit*, 66.6f.).

No pertot mall. *turó* designa altures insignificants: p. ex. a St. Llorenç des Cardassar, el *Turó de Son Nadal* (1954) té 138 alt. (1 km. SSO. del poble, Masc., 30C1); es *Turó des Marges Nous* (mitjanet) a Bunyola; a Calvià, prova de gran escassetat, hi ha *Es Turó* nom per si sol de tota una partida (cap a Peguera i Sta. Ponça). No solament tot això denota altures incomparablement menys elevades que a qualsevol comarca de Terra Ferma, sinó que sovint en tinc nota com a nom de simples «sementers», paratges conreables, no sempre plans, però d'extensió molt reduïda, i amb algun túmul o munt del terreny: es comprèn que llavors apliquen el nom del muntet a tot el sementer: a Ariany: es *Turó d'æ èballins* és un sementer de Can Peris, es *Turó de s'órdi* és un sementer de Son Guillot; fins a Llucmajor tinc nota d'un: es *Turó des Clapers*, sementer de Vallgornera Vell, 1964.

Vistos tots els fets catalans, i amb un autèntic i cabal concepte del mot en la nostra llengua, passem a veure què n'hi ha fora del nostre domini lingüístic. És ben poc, i moridor; no sols per contrast, sinó en termes absoluts, si posem en quarantena, com sempre s'ha de fer, tot el que només sigui hipòtesi de toponomastes sense prova apel·lativa. I comencem advertint, que un mot enterament equiparable només existeix en el gascó pirinenc: allà també amb freqüència i vivacitat molt menys grans que en el català central, però viu i ben establert, continua la cosa en el mateix grau, tan moderat, del català pirinenc.

En els parlars d'Oc, és clar, la *u* ha de ser *ü*, per correspondre etimològicament a una *u* catalana; i així és d'una manera general en gascó: *türü(ü)*. En el dialecte aranès, però, és de llei que davant tota *ü* (o bé *ó*) tònica la *ü* es dissimili en *i* (*pünsün* > *pínsün*, *cuson* > *kisün*, *prüñün* > *prüñün* 'prunyó' etc., *Entre DL* II, 16, § 16); i, en efecte, en aranès, apareix en la forma *tirün*. Que en aranès la vida del mot també és amb sordina, encara que real, ho mostra el fet que no el vaig sentir mai en les exhaustives i repetides enquestes dels anys 1924-1932; i al gran collector aranès, Mn. Josep Condò, no se li acudí d'incloure'l en el seu Vocab. Aranès de 1915 (*BDC* III) ni de posar-lo en la formidable massa de carnets lexicogràfics que ell envià a l'I. E. C. (1909-20), que vaig despullar a fons abans d'escriure la meua tesi doctoral, i dels quals conservo còpia.

Me'n vaig adonar, en fer, a la Vall d'Aran, les enquestes de l'Onomasticon Cataloniae (1933-34), i llavors és quan vaig observar que és encara viu com a apel·latiu, i no cal dir com a NL. Però només a la part baixa de la vall, i amb representació toponímica en el centre: en les altíssimes serres del terme de Viella; a la part alta (me'n vaig encertir amb el meu informador màxim, que era d'allà, de Gessa) és enterament desconegut. En canvi, avall, en els Quate-Locs (a Bostoc etc.), no sols saben molt bé que vol dir i l'usen

poc o molt, en sentit propi, i com a apel·latiu, sinó també en sentits figurats i en frases fetes: «*ün kaüdé plen de tirús*» 'un perol abonyegat' (ple de bonys, com dient 'ple de turons'); no obstant, també, com a símbol de cosa alta i incòmodament accessible: *ke lëü te n püñez ak kap det tirün* 'et prens les coses massa a la valenta' (1933); i el derivat *ün kaüdé atiruát* 'ple de bonys'.

Al centre de la Vall, a Viella, també és apel·latiu, almenys topogràfic: parlant d'un 'Faro' o sigui la meca dels fallaires en la nit de Sant Joan: «allò és *et Haro*. ---? —*k eü ün tirün* que hi ha davant del Castet»; i és clar que també com a genèric toponímic: un, i a la part més alta i desolada d'aquelles grans muntanyes: *tirün de Lòsa de Rius*. Fora d'això només hi sortí com a genèric, i amb freqüència incomparablement més petita que els sinònims *tük*, *tikó*, *tikulét*, *tükéta*, *et Cap de ---*, *Pünta de ---*, i els grandiosos *mal* i *püü*. Tanmateix, els casos recollits van amb noms propis dels antics, i tots són força més avall de Viella: dos en el terme d'Arres (*Tirün d'Aubás* ---); un de molt conspicu, a Lés (*Et Tirün d'Azüste*, del substrat aquitànic); 2 a Bausén; el cas de Canejan és d'un d'alt i punxegut, *Tirün de Layzó* «---? —Vol dir 'turó'». Però això és tot, entre uns 2000 NLL aranesos recollits per a l'Onom. Cataloniae.

Fora de la Vall d'Aran, l'àrea segueix a l'Oest al llarg dels Pirineus fins a l'Atlàntic. I a les altres valls es conserva *tü-* sense dissimular (car allò és peculiar de l'aranès). Certament pertot en decadència, més encara que a la Vall d'Aran, i molt més que en el Princ.: a causa de l'afrancesament, i de la invasió turística i pireneista, tan antiga en aquell país. Qui es recorda avui del nom antic de l'agegantat Pic de Midi de Bigorra? Jo hi he pujat i acampat a la base (1928), parlant amb els pastors, i ja no vaig sentir-hi *türü(ü)*; però gràcies al gran filòleg i patrici gascó Bernard Sarrieu, ens consta que es deia *Et Turoun d'Arizes* (*Arm. d. Mountanho*, 1935, p. 16). Té la respectable xifra de 2830 alt. Com a 'terròs'... ja està bé! Però per comparació amb la dent colossal del Pic de Midi d'Ossau, un poc més alt, la diferència està que aquest (que sempre se n'ha dit *Pic de Meddie*) acaba en una agudíssima i llancívola piràmide, mentre que el de Bigorra és d'ampulhosos vessants, i amb el cèlebre observatori a dalt.

Els observadors locals ens ho concreten: Meillon (*Esquisse Toponymique de la Vallée de Caunterés*, 167-169) hi dona *turoun* com a apel·latiu corrent, i cita un «*Turon det Eoo d'Ilheo*» d'una sentència de 1290 del Cartulari de Noalis, i els NLL *Turoun de Tournaró*, *T. de Labarrère*, *de Sanjó*, *de Meymoun*, *de Caunterés*, *dera Tourreta*, *deras Oules*, *de la Croutz*: constato en els mapes Schrader etc., que alguns d'aquests són d'alçària considerable.

Xoca, doncs, fins a incredulitat, veure que Cordier (*Études sur le dialecte du Lavedan*, p. 20) defineixi «*turoun* m. monticule (aplai au sommet)», afegint que també hi ha diminutiu (*turounet*); grandària modesta, doncs, però dubtem-ne: que Cordier era home de gabinet, i no pireneista, com Meillon; i potser es